

Transliteracja tefsirów Tatarów Wielkiego Księstwa Litewskiego. Uwagi arabistyczne na podstawie sur 1, 36, 110-114

Materiał podlegający analizie na obecnym etapie pracy nie zawierał zbyt obszernych fragmentów, które na poziomie transliteracji należałoby poddać szczegółowej analizie arabistycznej. Daje on natomiast bardzo wiele informacji o charakterze islamistycznym, co jednak nie jest przedmiotem spotkania w Sokółce.

W kontekście arabistycznym warto jednak zwrócić uwagę na następujące zagadnienia:

1. Kwestia transliteracji i transkrypcji nazw, nazwisk i terminów arabskich, jakie pojawiają się w tekstach słowiańskojęzycznych. Należy w tym przypadku, moim zdaniem przyjąć podwójną strategię, być może czasem arbitralną. Jeśli mamy do czynienia ze słowami, które zadomowiły się już w języku Tatarów, należy je zapisywać w formie „tatarskiej”, a zatem „mursel”/”mursiel”, a nie „mursal”; szczególnie jaskrawo ta strategia wydaje się pożyteczna, jeśli mamy do czynienia z formą derywowaną tego typu słowa. Jeżeli natomiast mamy do czynienia z wprowadzeniem jakiegoś nazwiska, szczególnie, jeżeli nie jest ono elementem tekstu koranicznego, a jedynie elementem „komentarzowym”, jak np. postać Sim‘āna/Šim‘ūna an-Nağğāra w surze 36, należałoby pozostawić wersję oryginalną, arabską. Jest to analogia do zapisu nazw geograficznych w piśmiennictwie naukowym – istnieje grupa nazw, które przyjęły się w polszczyźnie (np. Bagdad czy Damaszek), oraz tych, które zapisuje się według dokładnej (naukowej lub uproszczonej) transkrypcji (np. An-Nadżaf).

Na dalszych etapach interesujące byłoby przebadanie sposobu zapisu tego typu nazw w rozmaitych tefsirach, ponieważ pojawiają się w nich duże różnice. Przykładem może być nazwa Antiochii, którą znajdujemy w wersecie 36:13 – arab.: „ašhāb al-qarya”, tłum. Bielawskiego: „mieszkańcy miasta”. Antiochia nie jest nazwą znaną z Koranu, pojawia się dopiero w muzułmańskiej literaturze egzegetycznej i stąd trafiła do tefsirów. W tefsirach sformułowanie „antiocheńskich” mamy oddane w następujący sposób: a) transl. I. Synkowej: ‘antijhenskih; b) transl. M. Tarełki: ‘antijānskih; c) transl. G. Miškiniene: antijāhiških.

2. Za konieczne uważam zbadanie nie tylko transliteracji tekstu polskiego, ale również tekstu arabskiego, tekst bowiem dość często bywa zepsuty. Dla naukowej edycji tefsiru uważam to za sprawę niezwykle istotną, wskazywać bowiem może na świadomość kopisty dotyczącą tego, co przepisuje. Odnosi się to nie tylko do tekstu Koranu, ale także pojawiających się czasem glos po arabsku.

3. Wskazane jest wprowadzenie numeracji ajatów w arabskim tekście koranicznym, co ułatwi orientację w całości tefsiru.

4. Wydaje się wskazane także wprowadzenie oznakowania i numeracji ajatów w tekście samego tefsiru, ponieważ niejednokrotnie można spotkać się z przesunięciami tekstowymi – przekład polski nie odpowiada nadpisanemu fragmentowi w języku arabskim. Przykładem może być sura 114, ajat 4, gdzie czasem tatarski termin „ferej”/„fierej” pojawia się bezpośrednio pod słowem „ğinn” (transl. Miškiniene), a czasem następuje przesunięcie (np. w tefsirze Józefowicza „ferej” jest dokładnie pod znakiem delimitacji ajatów; w tefsirze z 1686 r. „fierej” zapisany jest pod słowem „min” = „od”). Przesunięcia tekstowe są często wynikiem dodawania *in extenso* objaśnień o charakterze egzegetycznym, co powiększa objętość tekstu polskiego, uniemożliwiając zmieszczenie go bezpośrednio pod słowem arabskim. Mogą być one jednak wynikiem nieświadomego kopiowania tekstu arabskiego, a czasem także polskiego (szczególnie w przypadku nazw orientalnych – *vide* wyżej Antiochia), którego kopista nie zrozumiał i swego rodzaju „upychania” tekstu polskiego pod arabskim (także np. w tefsirze londyńskim, gdzie pod pierwszym słowem sury 36: „Ja. Sin” mamy po polsku: „ṯ člūweče kūrān dlā swe”).

5. W zapisie transliteracji trzeba zwrócić uwagę na specyficzne sposoby zapisu w niektórych miejscach manuskryptów, co roboczo nazywam „zapisem słupkowym”. Oznaczony jest on w oryginałach odmiennym kolorem. Przykładem jest początek sury 36 w tefsirze Józefowa. W takim przypadku logiczne jest transliterowanie najpierw czarnej kolumny (środkowej – w tym przypadku jest to powtórzenie ostatnich słów sury 35.) następnie prawej kolumny czerwonej, a na końcu lewej kolumny czerwonej. Transliteracja jednoznacznie linearna doprowadza do niezrozumiałości tekstu. Należy to oczywiście odpowiednio zaznaczyć w transliteracji.

W tym przypadku znajomość języka arabskiego jest dużym ułatwieniem i konieczna tu będzie konsultacja ze strony arabisty.

6. Postuluję posługiwanie się w razie potrzeby zestandaryzowanymi edycjami Koranu – zarówno w wersji polskiej (przekład J. Bielawskiego), jak i w wersji arabskiej. W tym ostatnim przypadku proponuję korzystać z szeroko dostępnego wydania medyńskiego (wersja elektroniczna na stronie: <http://www.pdfquran.com/>). Oczywiście w przypadku polskich przekładów w rozmaitych sytuacjach pożyteczne może się okazać odniesienie do tłumaczenia „Buczackiego”, które hipotetycznie, jak sądzę, mogło wpłynąć na tefsiry z II poł. XIX w., ale w sensie znaczeń należy odnosić się do przekładu Bielawskiego, tym bardziej, że właśnie ten przekład jest podstawą polskich konkordancji koranicznych autorstwa K. Kościelniaka. Ułatwi to także wstępną (postulowaną wyżej przeze mnie) delimitację ajatów tefsiru. Jej weryfikacja będzie przedmiotem konsultacji islamistycznej.